

Bland selv de traditionelle linolieprodukter til træbåde

Opskrifter samlet, justeret og afprøvet
af Simon Bordal Hansen

Jernmønje (i stedet for blymønje)

Jernmønje er en ugiftig blanding af linoliefernis og pigmentet Hæmatit, Fe₂O₃. Den har to egenskaber, som er interessante til brug for både. Dels danner jernmønjen et vandtæt lag, dels kan hæmatit fungere som et rustbeskyttende offerlag uden på f.eks. en jernkøl.

Jernmønje benyttes derfor til rustbeskyttelse. Dens øvrige egenskaber gør den oplagt at bruge som bundprimer på træbåden. Den kan etablere det vandtætte lag, som man ellers benytter primere til.

Jernmønje bør bruges senest et par uger efter blandingen, fordi pigmentet er meget tungt, og synker til bunds i linolien. Derefter kan det være sin sag at få rørt den op i olien igen. Derfor skal der også røres godt om i blandingen, medens der males.

Jernmønjen skal arbejdes godt ind i træet og påføres i meget tynde lag. Dette er vigtigt - er lagene for tykke risikerer man at mønjen rynker.

Opskrift på jernmønje til brug under vandlinien

200 g koldpresset linolie og 800 g inoliefernis (kogt linolie). Det er ikke nødvendigt at bruge tilsat fungicid, da der senere skal males giftig bundmalingen uden på jernmønjen. Evt. 2-3 % sikkativ.

1 kg Hæmatit pigment.

Blandingsforhold: 1 kg oliebladning til 1 kg pigment.

Bland linoliefernis med sikkativ (pas på, at der ikke allerede er tilsat sikkativ til linolien). Det er ikke nødvendigt at bruge sikkativ.

Hæld den koldpressede linolie op i din røreskål. Sæt røremaskinen i gang på langsom hastighed, og tilsæt lidt efter lidt pigmentet.

Når pigment og den koldpressede olie har dannet en tyk farvepasta tilsætter du linoliefernis med sikkativ.

Lad blandingen stå og køre et stykke tid i røremaskinen, altid på laveste hastighed for ikke at få slået luft ind i malingen.

Hvor kan man købe Hæmatit?

Jeg køber mine pigmenter hos Københavns Farvehandel i Badstuestræde. De fås måske billigere andre steder, men forretningen har ry for at være omhyggelig med at levere ordentlig og rene pigmenter.

Raadvadcentret om jernmønje og Hæmatit

Jernmønje består af stoffet *Hæmatit*, Fe_2O_3 (Naturligt forekommende jernoxyd/jernilte), der glødes og finknuses til pigment hvorefter det oprøres/rives i linoliefernis. Jernmønje er fuldkomment ugiftigt og malingen indeholder ingen farlige opløsningsmidler.

Jernmønje har derfor malkoden 00-1.

Pigmentet er kendt fra oldtiden, hvor det blev kaldt "blodsten" efter sin kraftige røde/rødbrune farve. Det er det samme navn, der går igen i hæmatit (græsk: haima=blod og lithos=sten). Et andet navn er *jernglans*, *rødjernsten*.

Da hæmatit ligger lavere end rent jern i spændingsrækken, virker jernmønjen som et *offerlag*, der langsomt tæres *før* selve jernet. Det er derfor vigtigt, at jernmønjen påføres i et fuldt dækkende lag på min. 1/2 mm, påført med ringpensel i to tynde lag på ca. 1/4 mm. Jernmønjen kan med fordel tilsættes sikkertiver, for at fremskynde hærdningen. Denne tager 1-3 døgn, afhængig af lys, luft og temperatur.

Det er også vigtigt, at pigmentet er helt fri for *svovl/sulfater*, idet disse udvaskes af vand, hvorved malingen bliver porøs og dermed ikke længere rustbeskyttende for jernet. Man må derfor *ikke* forveksle den naturlige, rene jernoxyd, hæmatit, med de kunstigt fremstillede jernoxyder som jernoxydrødt, italienskrødt, engelskrødt, svenskrødt, caput mortuum m.fl., der bl.a. fremstilles ved afbrænding af svovlkis eller jernsulfat, og som derfor indeholder gips (calciumsulfat), feldspat m.m., der nærmest virker befordrende for rustdannelsen på jern.

Jernmønje med zinkhvidt

Bland zinkhvidt og jernmønje i forholdet 50/50. Følg opskrifterne for jernmønje og for zinkhvidt. Bland derefter de færdige malinger.

Tjærekit

Tjærekit er et både billigt og godt tætningsmiddel til brug især under vandlinien. Kittet er nemt at lave og har to store fordele: For det første er kittet længere om at blive hårdt, og bevarer derfor længere en smidighed, der kan følge med træets bevægelser. For det andet indeholder tjæren stoffer som modvirker råd.

Tjære kittets ulemper er, at det lugter kraftigt af tjære i den første tid samt at tjærens gulbrune farve kan slå igennem lysere maling. Under vandlinien spiller det ingen rolle, men på et hvidt fribord er det måske et problem. Og så bliver det hårdt med årene, som almindeligt kitt. Derfor skal det skiftes med nogle års mellemrum.

Opskrift på tjærekit.

Indgredienser: Lys trætjære og slemmet kridt - også kaldet forgylderkridt.

Tag en passende beholder, f.eks. en plastdåse med låg, og fyld noget slemmet kridt i den. Prøv f.eks. med 1 dl. Hæld en lille smule trætjære på og rør rundt. Bland mere trætjære i, ind til kittet har en passende konsistens - sammenlign med almindeligt linoliekit til vinduer. Trætjære kittet er lidt mere klistret.

Tjære kittet er klar til brug. Du kan opbevare det under låg i lang tid.

Køb ikke billig mørk tjære. Lys trætjære er ikke helt billig, men du skal jo heller ikke bruge mange liter kit...

Spartelfarve

Denne opskrift på traditionel spartelfarve har jeg fra bogen "Malerens Bog" af Johs. Larsen og udgivet 1954. Det er anden udgave af bogen, der i flere årtier var autoriteten på området. Her er de traditionele recepter, som det hed.

Spartelfarven er meget nem at arbejde med, tørrer fornemt op og er let at slibe. Den skal ikke lægges på i for tykke lag, Nogle mm er maksimum, men det er som regel også rigeligt til at klare ujævnhederne på et fribord.

Spartelfarven trækkes på med en bred spartel efter grunding med en linoliemaling. Se opskriften på fribordsmalinger. Når spartelfarven er tør og er slebet, males der igen, og når malingen er tør, spartles for sidste gang. Derefter males to gange. Alle lag males tyndt. Spartelfarven kan opbevares i f.eks. en plastpose.

Opskrift på spartelfarve

Indgredienser: Slemmet kridt - også kaldet forgylderkridt - vand og linoliefernis tilsat tørrelse (sikkativ).

Først blandes 2 dele kridt med lidt vand, konsistensen skal være som stiv grød efter nogen tids omrøring. Pas på med ikke komme for meget vand i fra starten.

I en anden beholder blandes 1 del kridt med lidt linoliefernis tilsat tørrelse (max 5% tørrelse). Konsistens som stiv grød.

Bland de to kridtblandinger grundigt sammen - blandingen bliver en smule blødere, end hver af de to var.

Så er spartelfarven færdig, den har en lys hvidgrå farve.

Hvis du vil have en anden farve på spartelfarven, bruger du linoliemaling i stedet for fernis.

Maling til fribordet

Opskriften her er på hvid maling til fribordet. Der kan givetvis bruges andre farvepigmenter end hvid - det ændrer ikke de øvrige ingredienser.

Der arbejdes med to malinger:

Maling til de første par strygninger (mellemstrygninger)

Maling til slutstrygningen (hvis du vil gøre det særlig indviklet...)

Opskrift på maling tilmellemstrygninger (kan også bruges til slutstrygningen)

Ind ingredienser: Zinkoxid, titanoxid, linoliefernis med fungicid, koldpresset linolie med fungicid, tørrelse (sikkativ). Det er nemt at måle forholdet mellem ingredienserne på en køkkenvægt - cirka 200 g linolie, 600 g fernes og 30 g sikkativ til et kilo blandet pigment. Pigmentet består af ca 30% zinkoxid og ca 70% titanoxid. Pas på med for meget zinkoxid, det gir en meget hård og mere sprød flade. Du kan også bruge den færdige blanding, som har et blandingsforhold på 20/80 zink/titan.

Lidt koldpresset linolie kommes i en røreskål. I olien blandes pigment. Rækkefølgen er vigtig, ellers klumper pigmentet. Er pigmentet klumpet allerede, er det en god ide at køre det igennem en fintmasket sigte et par gange. Brug en ske til at pressen pigmentet gennem sien med.

Brug en elektrisk røremaskine til at blande pigment og den koldpressede olie. Tilsæt mere pigment og evt. lidt olie, lad maskinen køre - slutresultatet bliver en tyk farvepasta.

Maskinen kan godt køre i en times tid, det bliver pastaen bare bedre af.

Bland derefter fernes og sikkativ i.

Du har i alt brugt omkring 8 dl olieblanding til 1 kg pigment.

Opskrift på maling til slutstrygning

Ind ingredienser: Zinkoxid, titanoxid, linoliefernis med fungicid, evt. standolie, tørrelse (sikkativ).

Du bruger samme pigment som i opskriften for oven.

Forbered pigmentet på samme måde som for oven.

Du skal bruge lidt mindre fernes og til gengæld noget standolie. Fjerne 10% af fernesen og erstat med standolie - i dette eksempel bruger du i alt 540 g fernes og 60 g standolie samt 30 g sikkativ.

Bland pigment og olieblanding på samme måde som for oven.

Du skal i alt blande 8 dl olie til 1 kg pigment.

Du kan sagtens nøjes med kun at bruge den maling, du blandede til de første strygninger. Den fungerer også fint til slutstrygning. Men standolien gør malingen en lille smule mere sej og stærk i overfladen, og det kan jo være en fordel.

Linoliefernis

Opvarmes linolie dannes der en mere tyktflydende olie - linoliefernis eller kogt linolie. Den har andre egenskaber end den koldpressede olie. Den kogte olie hærder hurtigere op og danner en hårdere overflade. Til gengæld trænger den ikke lige så godt ind i træet. Endelig kan linoliefernis varmebehandles yderligere til Standolie, der er tyk som kold sirup. Standolie kan tilsættes op til 10% i linoliemaling eller feris og giver en hårdere og blankere overflade.

Opskrift på linoliefernis til udvendig brug

Kogt linolie tilsat fungicid. (Kaldes også linoliefernis).

Tørrelse (kaldes også Siccativ de Haarlem, coboltsikkativ).

Til 1 liter feris bruges 0,5 dl tørrelse.

Bland feris og tørrelse omhyggeligt. Så er ferisen klar til brug.

Zinkhvidt til bl.a. dæk under lærred

Ind ingredienser: Zinkoxid, linoliefernis med fungicid, koldpresset linolie med fungicid, tørrelse (sikkativ). Det er nemt at måle forholdet mellem ingredienserne på en køkkenvægt - cirka 200 g linolie, 600 g fernes og 30 g sikkativ (Siccativ de Haarlem) til et kilo pigment.

Pigmentet består af zinkoxid. Det kan være et problem at købe zinkhvidtpigment, i så fald kan man købe færdigblandet farvepasta som kunsterfarve.

Lidt koldpresset linolie kommes i en røreskål. I olien blandes pigment. Rækkefølgen er vigtig, ellers klumper pigmentet. Er pigmentet klumpet allerede, er det en god ide at køre det igennem en fintmasket sigte et par gange. Brug en ske til at pressen pigmentet gennem sien med.

Brug en elektrisk røremaskine til at blande pigment og den koldpressede olie. Tilsæt mere pigment og evt. lidt olie, lad maskinen køre - slutresultatet bliver en tyk farvepasta.

Maskinen kan godt køre i en times tid, det bliver pastaen bare bedre af.

Bland derefter fernes og sikkativ i.

Du har i alt brugt omkring 8 dl olieblending til 1 kg pigment.